

in quo salus ejus esset, & incolumitas collocanda. Eousque devenit jurisprudentiæ calamitas, ut testetur Duarenus in oratione pro Buguerio, duobus ab hinc sæculis in Pannonia contigisse, ut Jureconsulti decreto publico ab eo regno expellerentur, proptereaquod rerum simplicitatem perosi litigia promoverent potius argumentis ad scrupulositatem usque subtilibus, quam finirent.

Altera causa est, quòd aureis jurisprudentiæ sæculis viri plures, veluti inita quadam sub certo duce societate, doctrina, atque animis jungerentur, una autem adversus aliam quasi classem sub duce adversario constitutam pugnarent; recentiore verò ætate ferè quieverint ejus generis disputationes; atque vel unus alteri facilè adhæreat, unus alterius traditiones sine discussione de charta, ut ajunt, in papyrum traducat, eisdemque quasi cæcutientis ducta manu subscribat; vel si fortè dissentiat, non sectarum pugna sit generalis ex partium studio coalescens, sed unius adversus alterum de facto potius, quam de jure singularis pœnitus concertatio. Floruit olim in Romana Republica jurisprudentiæ studium, præcipuè sub Augusto, sub Tiberio, sub Claudio, sub Vespasiano. En autem statim conflatis legionibus instructas, classes, hinc jus summum moderantium æquitate sub Offilio, & Capitone, illinc summum jus adamussim sequentium sub Trebatio, & Labeone; hinc plurimum Cassio, & Sabino obtemperantium, illinc aliorum turmatim Procuro, Pegasoque adhærentium: neque cessaverunt hæc partium studia, nisi tùm demùm, cùm cœptum est in utilissima juris doctrina remissius agi. Ecquidem restitutis à duodecimo Ecclesiæ sæculo Academiis, iterum non potuerunt non emergere sectarum varietates, constitutis hinc Irnerio, illinc Accursio, Bartolo dein, postremo Cujacio Antesignanis. Brevi tamen ferè cessaverunt de generalibus juris principiis stabiliendis concertationes; & quis hodie facilè demonstraret jureconsultum uni ex illis sectis addictum, aut novam sectam molientem, vel veterem concitantem? Si qui fortè hanc viam inire tentavit, emersit statim (utinam non emergeret hodie, si quis hodie tentaret) turba multorum vulgaribus proditis non sine maledicto linguarum aculeis, qui tortuoso quodam loquendi genere utentes distinxerunt duplicis generis jureconsultos, id est Academicos in rimandis, tradendisque principiis occupatos, & forenses principia præ-

ter-

tervolantes, atque omnia ex arbitrio, ut ajunt, prudentium dirimentes, & prædicare in vulgus non erubuerunt, Academicos quasi in recessu, & solitudine de gerendorum prudentia disputare, tractare res abditas, subtiles, imò & inanes, ad summum autem tales, quæ rancidam antiquitatem olent, aut ipsa sui vetustate collapsas, aut contrariis usibus immutatas: quasi qui præcepta hujus generis tradunt, vel excipiunt, evadant quidem jurisperiti, id est non ignari veterum disciplinarum, non jureconsulti, qui lites, & jurgia aut compescere consiliis, aut deffinire sententiis valeant, tùm demùm ad id munus idonei, cùm præcepta obliviscantur, aut seposuerint. Proh immeritam cultiorum virorum imaginem! quasi ipsi, cœteroqui egregia sapientia insigniti, non dignitate, & munere jureconsulti fungantur, sed potius constituti sint, veluti cuidam musæo ad monumenta antiquitatis colligenda, & in seram posteritatem traducenda præfecti. Si ita res est, quid aliud erunt variæ canonum collectiones, quam elegantia quidem, sed inania spectra ad spectaculum curiosorum adposita, quorum alius usus esse nequeat, quam ad demonstrandum, transactis temporibus exitisse viros, qui sacrorum leges tulerint, qui de eodem sacrorum jure responderint, qui qualemqualem scientiam, incertam tamen & vagam, vento aut fluctibus similem professi fuerint? Quid similiter aliud erit Gregorianus codex, nisi quoddam simulacrum ejus Pontificis affabrè, magnificeque confictum? Quid aliud sententiæ Conciliorum, & rescripta Pontificum, quibus codex valde idem abundat, quam totidem idola concinnè velut in magnificis pluteis ad unam venustatem collocata? Sic planè judicatur ab illis in conspectu Bibliothecarum nostrarum, & librorum, quibus utimur, quemadmodum judicaretur de iis, qui magnifica veterum Cæsarum, aliorumve Principum numismata curiosè conquirunt, quorum aspectu dulcissimè quidem semper, vix utiliter perfruantur. Itaque qui ita passim dictitant, & germanam doctrinam contemnunt, eos olim quidem suspiciebar, inde verò experientia edoctus sum, nullam sibi, & actibus suis legem impositam pati, optareque, ut omnia à sua pendeant voluntate nonnisi privati commodi studiosa, fluxam sibi, & arbitrariam sine regulis, sine præceptis jurisprudentiam confingentes, ut clientibus blandiantur, & clientum adversarios legitimo jure munitos quaquaversum agant, ac circumveniant. Reverà isti prætextus sunt, quibus identidem intuemur legulejos quos-

b 2

dam

dam homines, non juris sanè, sed turpis lucri amatores, bonam causam adserere eorum, à quibus consuluntur, sine discrimine, ut eorum patrociniū suscipiant, qui primū accesserint ad patrociniū implorandum, æquè adserturi bonam causam adversariorum, si isti non secundo loco accessissent. Arbitrio suo regunt universa, qui leges publicas nihil faciunt, & omnia regi quadam æquitate versatili, quæ planè summa iniquitas est, prædicare non erubescunt. Id profectò ex eo derivatum est, quòd disciplinæ rationes non erutæ fuerint, solerti disputatione scholarum adhibita, ex generalibus fundamentis, ac purioribus principiis humanæ divinæque philosophiæ, in quibus solidissimè tota superstruitur, ac conquiescit jurisprudentia. Utilis ille labor, qui vulgò in forensibus curis impenditur, primū distrahi cœpit in accurata factorum investigatione, deinde si facta in juris controversias incidant, Scriptorum aut numero, aut auctoritate finiri, ea ut plurimū opinione recepta, quæ aut plures sortita fuerit, aut nobiliores patronos. Quòd si in investigatione principiorum elaboratum esset, aut omnes in principii unitatem consona animorum sententia convenissent, unde ferè eadem consecutaria ad singulares dirimendas quæstiones deducerentur, aut si fortè diversa principia divisim hinc illinc sectis placerent, certas sanè singuli leges haberent, prout quisque alicui sectæ nomen dedisset, quibus facta emergentia sine tergiversatione, & constanti animo deffinirentur; esset præterea facile legumlatoribus, unum potius, quam aliud principium auctoritate confirmare, aut, ubi fieri possit, servata certa ratione componere, unde tandem in unam sententiam convenirent omnes, & una, non multiformis jurisprudentia redderetur.

Ecquidem fateor, theoriam à praxi secerni jure ac merito posse; dummodò theoriæ nomine intelligas scientiam generalium dogmatum necdum rebus accommodatorum, qua quid æquum, quid decorum, quid utile, quid è converso iniquum, quid indecorum, quid noxium in genere suo dignoscatur; praxeos autem nomine intelligas scientiam illam, qua generalia ipsa principia factis, factorumque, prout res incidit, adjunctis accommodentur. At enim non duplex hæc, nec divisa scientia est, sed una, eademque tribuens officia sua, vimque suam pari omninò ratione exerens ita, ut utrobique adhuc theoria rerum, id est, inspectio, cognitio, & æstimatio rerum earundem dici possit;

sit; hoc tantum intercedente discrimine, quo modò sit contenta meditatione generalium præceptorum, modò ad meditationem generalium præceptorum adjiciat collationem eorundem præceptorum numero plurium, quæ in facto concurrunt, quæque invicem committi videntur, ex quibus propterea unum præ altero duce prudentia sit seligendum. Imò ego, quam vulgò praxim vocant, disciplinam esse censerem, in qua ingenium magis emicare, & philosophiam adhuc severiorem adhiberi necesse sit, quando maximum studium est, & vehemens ingenii conatus, plura principia invicem conferre, componere, conciliare, non secus ac in rebus manu factis magis emicat ars pœnès eum, qui singulas partes neçtere debeat, atque componere, quam pœnès eum, qui seorsim fingendis, cudendisque certis partibus manum admoveat, quando ille dicitur magisterio uti, iste adhuc alienæ peritiæ servire. Hæc planè est, qua theoriæ, qua praxeos vera, ac germana imago, non autem illa, quam passim vulgus finxit, illorum, inquam, vulgus, qui praxim esse putaverunt investigationem eorum, quæ editis Scriptorum libris continentur, quæve modò in hoc, modò in illo tribunali deffinita deprehenduntur, eo animo factam, ut, quæ magis utilia sibi esse possint, proferant, tueantur, alienam scientiam, dixerim veriùs, opinionem profitentes, quin de suo aliquid producant. Dicunt ipsi, jam nobis constitutos esse duces, ac magistros, quos sequi sine periculo & possimus, & debeamus. Ego repono, primū esse de illorum magisterio, & causa magisterii deliberandum. Si adjiciant, libros eorum publicè prostare, quasi publici juris sint, manibus omnium volutari, positos esse in existimatione communi; ego post multa jam superiùs ad hanc rem adnotata, replicabo, hæc argumenta esse leves tantummodò conjecturas, quas vel ipse usus, vel eadem ipsæ Scriptorum contradictæ opiniones, & quod magis est, Sapientum criterium, fallaces esse sæpè ac sæpius demonstravit. Dicam candidè: Vel me ipsum æternum rerum harumce mearum pœniteret, si unquam credidissem, operi huic meo, quod edendum in præsentia curo, certam inde auctoritatem accessuram ex eo, quòd typis editum fuerit, quòd fortè non displiceat lecturis, quòd veniat in alicujus existimationem, quando aliàs sapientum, ac peritorum judicio à recta philosophia alienum esse comprobaretur.

Causa hæc utrique prudentiæ, tum Ecclesiastici, tum Civ-

vilis juris turbandæ communis fuit. Tertia etiam est Juris Ecclesiastici prudentiæ singularis. Erant olim ante sæculum Ecclesiæ duodecimum tenaci nexu conjunctæ doctrina canonum, & doctrina rerum Divinarum, quam eodem sæculo dissociatam singulari nomine Theologiam appellaverunt. Dissoluto eo vinculo, maximam passa est utraque sapientia jacturam; quæ enim junctæ omnibus omnino, & undecumque præsiidiis firmabantur, sese foveant mutuò, & luce clarissima radiabant, divisus deinde studiis, si à pristino ob valde eminentem, quem tenebant, locum, cadere non potuere fastigio, nonnihil tamen pristinæ amplitudinis, quæ dignitatem augebat, amittere debuerunt. Re enim vera, quis anteauctis temporibus non mirabatur Basilios, Chrysostomos, Hieronymos, Augustinos, & pluribus his similes insignes Viros æquè in sublimium Divinarum rerum contemplatione defixos, ac vel in condendis, vel in explanandis Ecclesiæ canonibus occupatos; in utraque profectò parte imitatos, secutosque Apostolica exempla, dum & jura ederent, edita interpretarentur ad regendas fidelium voluntates; unà etiam arcana religionis mysteria ad instruendas fidelium mentes non intermissis lucubrationibus explicarent? Si decertandum erat adversus Hæreticos, si Neophyti erant Catechesi solidissima instituendi, si interpretanda erant Divina Oracula, Theologos agebant ipsi absolutissimos; quibus disputantibus obmutescere debuerunt Arius, Macedonius, Nestorius, Eutyches, aliique sinceræ religionis osiores; quibus docentibus severiores ipsos ethycæ philosophiæ cultores, Dionysios, Aristides, Athenagoras suaviter ad Christum trahi, imò & rapi vidisses. Si erant tribuendæ dioceses, & sua unicuique Antistiti circumscribenda potestas, si præstituenda temporum Synodorum, si formandi populorum mores, si pœnis, ubi opus esset, improbi coërcendi, jureconsultos agebant illi prudentissimos; quibus in sacro veluti tribunali sedentibus Joanni Hierosolymitano dabantur induciæ, ante finitam Ignatii causam Photio Episcopatus possessione interdicebatur, Epiphonio emergentibus quibusdam locorum, & rerum adjunctis in aliena diocesi Clericos ordinanti facilis venia concedebatur. Verùm discissis invicem disciplinis & decrescere cœpit passim Juris Ecclesiastici peritis Divinarum rerum notitia sublimis, & passim Theologis exterioris Ecclesiæ cultus dirigendi optima ratio; hinc autem doctrina olim absolutissima mutavit pulcher-

rimam, atque admirabilem faciem suam, non quòd dicendum sit deformatam fuisse, sed quòd fateri ecquidem necesse sit, semissem hic, illic semissem alterum veteris auctoritatis, & elegantia, quasi solido in duas partes diviso asse, remansisse. Ad hanc rem ego dicere soleo, eum, qui insalutata canonum disciplina Theologus, aut qui insalutata Theologia canonum Magister audit, non Theologiam, aut canonum disciplinam, sed Theologiæ, vel canonum disciplinæ dimidium possidere. At enim verò cultores canonum non adeo doluerunt, proptereaquod, licet hinc à Theologis diverterent, partitis inter utrosque sacræ sapientiæ muneribus, illinc tamen accesserunt ad Jureconsultos, ita postulante usu plurium Academiarum, quæ restauratis palestris Civile Jus cum Ecclesiastico conjunxerunt. Verùm si quis percunctaretur à me, num disciplina canonum majorem passa fuerit diminutionem, cum à Theologica facultate secesserit, an potius majus acceperit incrementum, cum ad Juris Civilis Romani peritiam accesserit, si ingenuè dicerem, quid ipse sentirem, vererem sanè, ne parum gratosus aut Theologis, aut Jureconsultis in deffiniendo viderer; fortè etiam alterutros vel invicem ad invidiam, vel adversus me quasi contumeliosum, dum cœteroque candidus essem, ad acerbam quandam indignationem concitarem. Novi enim jamdiu, quam acriter contendere soleant de prærogativa illarum doctrinarum cultores, quorum singuli suarum partium studio vehementer commoti, modò à nobilitate finis, cujus adsequendi gratia elaborant, modò ab utilitate publica, quæ subinde emergit, modò ab amplitudine negotiorum, quæ imminent pertractanda, modò ex cumulo supellectilis, qua doctrinas illas instrui necessum est, modò ex amœnitate, & elegantia, quæ mulcet studiosorum animos, modò denique ex majestate quadam, & gravitate, quæ dogmatibus, regulisque cohæreat, de excellentia judicant. Imò etsi factis, id est præjudiciis hominum consuetudine positis dimicaretur, non deessent, qui dicerent, non eam dignitatis fore, sed fortunæ præstantiam, ad summum autem pendere istam ex adjunctis scientiæ extraneis, veluti locorum, causarum, temporum, personarum. Absint à me harum controversiarum diremptiones, quas & ratio meæ vitæ, & propositum, quo meus sermo collineat, prorsus abhorret, ac longissimè fugit. Quod verò in hac re fidenter dici à me potest, quod leniter, fortè etiam libenter, ab uno-

unoquoque excipiendum reor, quod perorandum est, ut ad propositum revertar, eò spectat, quò observetur in primis, gravem fuisse jacturam, quam passi sunt cultores Canonum Ecclesiasticorum, quicumque Theologiæ studia seposuerunt; deinde quod attinet ad accessionem Juris Civilis Romani, optandum fuisse, ut cum Civilis Jurisprudentiæ studia sibi adjunxerunt, in eo statu Jurisprudentiam Romanam invenissent, in quo hæc olim erat, dum Romanorum veterum Jureconsultorum philosophia, ac prudentia ornabatur. Fortè enim tum frequentius usu reciperetur lex vetus Constantii Imperatoris, quæ extat in l. i. cod. Theodos. de Decurionibus ita concepta ad laudem veterum Jureconsultorum: *A solis præcipimus advocatis, eorumque consortio dari provinciæ Sacerdotem*; lex, inquam, medio, quarto sæculo Africæ data, unde tot, tantique viri sub finem quarti, & initium quinti sæculi æquè hæreticis terribiles, ac fidelibus utiles Africanam Ecclesiam illustraverunt; & renovaretur Mediolanensium Procerum priscum exemplum, qui vacante Mediolanensi Ecclesia, virum Jureconsultum, magnum dico Ambrosium, utut adhuc neophytum libentissimè sacrorum Antistitem, ac religionis Doctorem elegerunt, sperantes optimè de rebus sacris meritum eum, qui erat diu cum laude in Romano foro versatus, quam spem non fefellit eventus. Verùm ubi primùm doctrina canonum jungi cœpit Jurisprudentiæ, obscura erat Jurisprudentiæ facies, & Jureconsulti nubem, ut in proverbio est, pro Junone amplectentes, ob barbariem sæculi, cum de restaurandis solidis doctrinæ principiis solliciti erant, non semel ab eisdem quamlongissimè recesserunt. Hinc profluxit, multa ex Juris Civilis institutionibus in disciplinam canonum traducta fuisse, non derivata ex jure ipso Civili Romanorum, sed ex ea Juris Romani interpretatione, quam rudes adhuc Jureconsulti adfingebant. Profluxit etiam, eas ipsas difficultates in disciplinam canonum irrepsisse, quæ de novo emergerunt apud Civilis Juris studiosos ob ea, quæ accesserunt, recentioris Jurisprudentiæ adjuncta. Nimirum tot novæ leges, novæque institutiones post interitum Romani Imperii variis Regnorum discretorum moribus, variisque Nationum præjudiciis accommodandæ, tanta inductio rerum novarum, quæ priscos latuerunt, facultatem illam multo ampliorem, abstrusioemque reddiderunt; tot denique nova negotia inde tractanda plura in forum argumenta contentio-

num

num, & litium invexerunt. Fuerunt investiganda, explicandaque jura feudorum veteribus Romanis prorsus ignota, quorum etiam tot, & tam variæ indoles extiterunt, quot formæ exhiberentur concessionum. Prodire necessariò debuerunt novæ de Principum juribus præceptiones, quibus accuratè deffinirentur Regalia, nova multa complexa de fodinis, de thesauris, de venationibus, derivationibus, & usibus aquarum, solariis, vectigalibus, cæterisque benè multis, quæ demaniorum jura Galli, & Angli appellaverunt. Præterea novis factis Magistratum institutionibus, quemadmodum eorundem fuit diversus ordo, ita varia jurisdictio, dignitas, prærogativæ, atque emolumenta; quorum omnium deffinitio studiosissimorum ingenia torquere debuit. Insuper novæ inductæ legitimarum successionum rationes, novæ testandi formulæ, qua nuncupationum, ut vocant, implicitarum, qua institutionum ad Decretalium Pontificiarum normam, qua dispositionum ad pias causas privilegiis auctarum, qua fideicommissorum, quæ licèt olim agnita fuissent, inde tamen multiplicibus, & nunquam finiendis disputationibus obvoluta fuerunt ob majorem frequentiam, variosque modos illorum, præsertim postquam obtinuit, ex iis familiarum perenne decus ferè pendere; qua legitimæ, falcidiæque portionis, in quo rerum genere novæ investæ fuerunt disciplinæ, nova etiam nomina accommodata. Ingentibus quoque, spissisque voluminibus edendis occasionem præbuerunt frequentiores quædam pactiones, veluti, emphyteuseos in novam formam adductæ, censuum veteribus incognitorum, quibus accessere permutationes pecuniarum, vulgo cambia, ex recentiore commerciorum amplificatione investæ. Lucra ipsa inter conjuges longè diversa à veteribus propter nuptias donationibus, sponsaliaque, ac conjugia novis præceptionibus informata, quæstiones, disputationesque multiplicarunt. Creditorum concursus, renunciationum anfractus, jurisjurandi religio passim firmandis pactioibus adjecta inextricabilibus nodis omnia ferè circumplicarunt. Hæc omnia, aut saltem plurima, etiam Juris Ecclesiastici studiosos detinere debuerunt, seu quòd illorum aliqua penderent ex Pontificiis decretis, uti censuum constitutio, & testamenta quædam coram Parochis celebrata, seu quòd aliqua cum religiosis, aut sacris rebus quandam connexionem haberent, uti donationes propter nuptias factæ, dum Sacramentum Matrimonii celebraretur, seu quòd aliqua simili-

Tom. I.

c

bus

bus ferè principiis inniterentur, quibus innitebantur Jura Ecclesiastica, uti contingit in feudis, fideicommissis, & primogeniis, quorum dogmata ad jurispatronatus disciplinam facillè accommodabantur, seu quòd aliqua mixti fori tùm Civilis, tùm Ecclesiastici esse cœperunt, veluti jurisjurandi religio contractibus accedens, aliaque similia. Omitto nova multa veteribus incognita, quæ Juris Ecclesiastici disciplinæ accesserunt, veluti reservationes, diversæ institutiones dignitatum ecclesiasticarum sub Episcopis positarum, exemptiones, concursus Parochialium Ecclesiarum, & alia hujus generis passim apud nostros Scriptores occurrentia.

Quæ hucusque de difficultate disciplinæ Juris Ecclesiastici pressa oratione prosecutus sum, abundè noverunt omnes indiscriminatim; id est, sive rerum eruditi, sive vulgus imperitorum. Tantùm in eo utrumque hominum genus dissonat, ut imperitum vulgus actum esse de adsequenda, tradenda, & certis legibus deffinienda juris doctrina putet, satiusque fore, receptis moribus populos regi; docti autem viri elaborandum censeant in recta juris restauratione, atque interpretatione. Ex imperito vulgu, qui nihilominùs certo à natura se donatos ingenio sentiunt, & sibi & aliis inducto fuco blandiuntur, dum contemntes & leges, & legum studiosos, ajunt, per leges non satis consuli posse singulis, quæ diversæ quotidie incidunt, factorum causis, ac rationibus, imò & ipsas generales leges, quæ certis temporibus, certisve in locis necessariæ videbantur, debuisse tandem vel subsequente ætate, nec diu remota, vel aliis in locis, nec longè dissitis, abrogari; deinde consuetudines regionum laudantes, in his observant generalem quandam consensionem in unum ferè cœuntium animorum, in qua propterea quid aliud, inquiunt, deprehendi potest, quam erumpentia quædam naturalia, & unicuique ingenita semina honestatis? Contrà tamen clamant viri eruditi, rem esse gravissimi periculi plenam, si moribus suis populi undecumque relinquuntur, idemque fore, ac reducere homines ad agrestes illud vivendi genus, quod ini-verunt, quum needum in communitates, universitates, civitatesque coaluissent; non debere fluctuare in incerto hominum actus, neque esse facillè relaxandas habenas cupidæ plurium voluntati, & privatarum magis rerum studiosæ, non aliter proinde quam propositis legibus firmissimis intrâ certos fines à nemine

evitandos coërcendæ. Non est hic locus, in quo longo argumentorum apparatu id à me demonstratur. Tantùm dicam, quid opportunius, utiliusque sit, id facillè ab unoquoque probari oportere, qui vix conspiciat velut in icone depictas plurium gentium, ac temporum rationes. Cum enim non defuerint ætates, quibus certæ gentes, neque etiam hodie desint certi populi, qui in sua publici regiminis forma modò legibus pareant, modò in consuetudinibus vivant; quotiescumque aut illa beatiora tempora, aut beatiores illi populi videantur, quibus legum propositarum sanctionibus, & germanis interpretationibus Jureconsultorum vivendum fuit; tùm finis erit disputationi sine calumnia imponendus, experientia ipsa rerum magistra, quæ fallere neminem potest, silentium legum, & Jureconsultorum osoribus indicente. Itaque en statim cum Græcis priscis comparandos sese obviam exhibent vetustissimi Lacedæmones, cum Romana Republica Longobardorum regnum, & si de temporibus nostris sermo sit, cum præcipuis Europæ Provinciis Africanæ non paucæ, & Asiaticæ regiones: illic enim legibus aut parebatur, aut paretur, maximi habito Jureconsultorum officio, istic consuetudinibus potius aut indulgebatur, aut indulgetur; & quando Græcos in conspectu Lacedæmonum, Romanos in conspectu Longobardorum, Europeos in conspectu Barbarorum longe florentius aut habuisse, aut habere imperium intuemur, quid superesse potest, quod quemquam vel in levissimam dubitationem inducat? Quòd si quis adhuc hæreret, quòd scripti juris auctoritas nonnunquam aut vacillare debeat, aut infirmari; facillè erit intelligere, non id esse legum vitio tribuendum, sed ut plurimum novis emergentibus causis, quæ meritò postulant, oportere alias condi leges; aut si fortè aliquando contigerit, quod tamen per rarò evenit, in legibus ipsis quoddam inesse vitium, non istud generali legum rationi cohæret, sed proprium illorum fuit, qui leges non satis maturo consilio ediderunt. Considerent primum Legumlatores, quid optimum inter cives esse possit: experientia ipsa rerum plurimarum judicium adjuvet; inquiretur, quod certas Provincias beatissimas reddidit, & quoad fieri potest, Provinciæ, quæ regitur, accommodetur; accedant denique maturata seniorum consilia; tùm verò si leges edantur, eò pervenietur, quò olim Græci, & quò Romani veteris imperii miranda sanè amplitudo pervenit. Hæc legum edendarum forma non eos

auctores habebit, quales consuetudo, ac populares mores ut plurimum ab improvidis de trivio hominibus primum inducti; non fato suo, & casu, quemadmodum consuetudo, gignetur, parentesque suos, ita dixerim, imitata, suamque nativitatem secuta, saluberrima erit singulis utilissima Reipublicæ universæ.

Itaque in leges Ecclesiasticas, & sanctissimos canones intendenda est omnis industria, & opera, in eorum studio elaborandum est totis viribus, ne omni vento doctrinæ quoquoersum agitemur. Et quæcumque gravet difficultas studiosum, noscat, ipse, nihil, quod non arduum sit, esse posse præclarum. Digna provincia est viribus cultioris, & acutioris ingenii, præsertim quod in ea persequenda expleat animum oblectatio planè singularis ex rerum universarum collatione facilè proficiscens, quæ paulatim, & sensim, quemadmodum viri gravissimi experti sunt, atque experiuntur in dies, quod proficiscitur magis, eò faciliùs asperitatem negotii non superat tantum, sed ita pœnitùs absorbet, ut nil asperum amplius, nil difficile, vel molestum, jucunda omnia, & dulcissima habeantur. Constantissima sit meditatio, historiæ purgatoris præsidium accedat, & sagax librorum delectus: Sacrorum Codicum exemplaria, & Commentaria Interpretum sedulò conferantur. Ex commentariis recta probentur, obliqua respuantur, optima quæque seligantur. In dubiis provido, in arduis pensato consilio deffiniatur: tunc sanè operosa industria utilitate pensabitur, nedum levabitur jucunditate.

Præjudicata circumfertur, utinam non abiisset in tritum adagium, vulgarium & humi pœnè repentium hominum, quam desidia fovet, opinio, tradens, nihil sub sole novum inveniri, aut educi in apertam lucem nostro ingenio posse; proptereaque passim eo urgentur studiorum amatores, præsertim infirmiores, quos turba facilè trahit, ut vetustorum tantum Scriptorum, Doctorumque volumina assidua manu pertractent, illos adamussim sequantur, abstineantque à cæteris, quæ iidem excogitare, aut loqui, aut commendare litteris nequiverunt; quasi recentiorum animus in indecoram priscorum servitutem sit redigendus; & veteres ingeniosorum, ac doctorum honorem sibi præcipuum fecerint, nobis amanuensium officium residuum superfuerit. Ferre ergo non possum (ecquis ingenuus patiatur)? tam humilem, & abjectam de animorum nostrorum indole imaginem, ac si men-

tes nostræ instar corporum, reliquæ sint, & quasi discissi fœtus ingenii antiquorum, non æquè & noster, & antiquorum animus recta editi fuerint à Deo conditore universorum æquissimo, singulique pari vi præditi, ac virtute, veluti plura vascula aquæ purissimæ ab eodem perenni fonte utut diversis temporibus derivatæ. Præstantes, præclarosque viros singula sæcula sortiuntur; neque infortunium nobis est, serius nos fuisse progenitos, quemadmodum neque sibi infortunio adscripserunt, qui media hominum ætate floruerunt, plures sui debuisse respicere eximios decessores. Quod si persæpè veteres, veterumque prudentiam laudo, non tam id ago, quod putem recentioribus præstare ingenia veterum; quàm quod & nos ipsi, si tunc vixissemus, idem omninò in iis, in quibus illi versabantur, adjunctis deffinendum censuissemus. Cæterum profiteri palam possum, satagendum maximè esse, & gravissimè in id incumbendum viro erudito, ut novarum rerum inventionæ multa jamdiu inventis adjiciat, quoniam sapientem judicio nihil unquam fuit in unaquaque scientia dignius inventionæ rerum, quæ vel novi procreari, vel elegantiores fieri ad augendam rem litterariam, atque in ea, in qua post varias vices & casus opus sit, parte instaurandam, aut etiam reformandam; quamquam deinde in modo invenientorum, & usu inventorum oporteat, eum nunquam à certis prudentiæ legibus recedere, quibus omnibus fiat, ut cum non sine magna jucunditate exercetur acumen curiosi ingenii, tum conatus quicumque ab ea, quæ dominatrix esse debet, tanquam excellentior mentis facultas, & habitus, regatur, atque intra fines tuendo bono publico positos coërceatur. Reverà si rerum magistram experientiam consulamus, passim, & ferè quotidie intuemur, etiam ad militarem disciplinam excolendam, quæ & ipsa benè constituti imperii magnum præsidium est, & decus, emergere identidem magnanimos duces, qui inauditas, & quæ vetustatem latuerunt, artes, ac præcepta rei bellicæ investigant, repertasque aptissimas edunt ad gloriam sui, & ad imperii, in quo militant, amplitudinem. Quid autem ni & in lenioribus disciplinis eadem, aut similis agnoscenda sit ratio, qua fiat, ut res adhuc abditiæ curiosæ, investigentur, atque à tenebris, quibus offunduntur, & quibus fato quodam jamdiu jacent, ereptæ in lucem perspicuam proferantur?

Ne verò late vagari videar per varias artes, atque doctrinas,